

Dariusz Magier
(Archiwum Państwowe w Lublinie)
Marcin Żukowski
(Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku)

Pracownicy etatowi Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w świetle wybranych normatywów partyjno-państwowych z 1949, 1972 i 1983 roku

*Jesteśmy w tej sytuacji, że kiedy mówimy „partia”
mówimy „państwo”, mimo, że nie ma monopartii.*
Aleksander Zawadzki¹

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) była hegemoniczną i masową partią władzy. Jej szeregi początkowo liczone w setkach tysięcy, a z biegiem lat w milionach członków i kandydatów. W 1949 r. zarejestrowano 1.361.000 członków PZPR, w 1956 r. – 1.376.000, w 1969 r. – 2.095.684, w 1970 r. – 2.319.000, w 1980 r. około 3.000.000, na przełomie 1989 i 1990 około 2.000.000.² Partia komunistyczna stanowiła dominującą siłę polityczną, była swoistą „kreatorką” idei, wyznaczała trendy gospodarcze, kontrolowała siły specjalne i armię. W Biurze Politycznym Komitetu Centralnego (BP KC) skupiała się najwyższa władza w państwie. Podmioty powołane do konstytucyjnego zarządzania Polską (Rada Ministrów i Sejm PRL) znajdowały się *de facto* w cieniu warszawskiego „Białego Domu”³. Ludzie partii kierowali się wielkimi ambicjami rządzenia

¹ Cyt. za: K. Kersten, *Dyskusja nad historią PRL [w:] Polska 1944/45-1989. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa 1995, s. 10.

² Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], KC PZPR, sygn. 237/VII-5817, k. 255, Sprawozdanie ze składek członkowskich za miesiąc styczeń 1969 r.; L. Grzybowski, *Rozwój liczebny i kształtowanie się społecznego składu PZPR, „Z pola walki”*, nr 4 (1978), s. 33-56; T. Kisielewski, *Partii portret własny. Polityka i świadomość w PZPR-studium upadku*, Warszawa 2011, s. 134-135.

³ Nie można zapominać, że zaprezentowany schemat ulegał modyfikacjom. Szczególnie wyjątkowe pod tym względem są lata osiemdziesiąte, gdy Prezesem Rady Ministrów został gen. Wojciech Jaruzelski (11 II 1981 – 6 XI 1985), a I sekretarzem KC PZPR był Stanisław Kania (6 IX 1980 – 18 X 1981). Wojciech Jaruzelski skupiał największą władzę w dziejach PRL: był I sekretarzem KC (18 X 1981 – 29 VII 1989), premierem, przewodni-

krajem starając się ingerować we wszystkie aspekty życia publicznego (w różnym czasie ze zmiennym natężeniem). Tak poważny projekt polityczny wymagał posiadania licznych i zdyscyplinowanych kadr. Najważniejsi w hierarchii byli etatowi pracownicy polityczni tzw. aparatu partyjnego. „Aparat” składał się z etatowych pracowników komitetów wszystkich szczebli. Dzielił się na dwie zasadnicze grupy. Wymienioną już grupę polityczną (sekretarze, instruktorzy) oraz grupę pracowników technicznych (np. kierownicy, sekretarki, od 1956 r. ochrona budynków)⁴.

Od samego początku funkcjonowania PZPR jej kadry rozrastały się szybko. W chwili „zjednoczenia” (grudzień 1948 r.) nastąpił nieproporcjonalny wzrost liczby pracowników o 40% w stosunku do liczby osób zatrudnionych na etatach w obu „jednoczących się” partiach (PPS i PPR). W pierwszych dwóch latach istnienia PZPR wzrost liczby pracowników politycznych komitetów wojewódzkich (KW) i komitetów powiatowych (KP) w całej Polsce był niezwykle dynamiczny. W styczniu 1949 r. było ich 5.330, a w październiku 1950 już 10.332 (wzrost o 51,5%). Zakładano, że na 10.500 przewidzianych etatów (październik 1949 r.) 6.000 zostanie przeznaczonych dla pracowników politycznych. Oznaczało to, że ponad połowa projektowanych miejsc pracy przypadała dla „towarzyszy politycznych” (57,1%).

W pierwszym roku istnienia partii projektowano zatrudnienie na poziomie KW rządu 1.774 osób. Aparat KC przewidywano na 800 etatów. Liczba etatów w partii stale wzrastała. W 1953 r. preliminowano je na poziomie 20.672 (obsadzono 18.978). Tylko w samym KC nastąpił od 1949 r. wzrost zatrudnienia do stanu 1.033 (przewidywano 1.180 osób). W KW faktycznie zatrudniono 3.606 osób (planowano 3.764) i dopuszczano możliwość zatrudnienia w tej grupie 3.808 osób (plan na 1954 r.). W 1954 r. projektowano łączne zatrudnienie na terenie całego państwa 21.046 osób (rzeczywiście zatrudniono 19.154, w tym na stanowiskach politycznych 13.730 towarzyszy). W 1956 r. aparat liczył 18.937 osób przy preliminowanym zatrudnieniu 20.166. Po szoku 1956 r., gdy na fali Października zredukowano aparat o około 8.500 pracowników politycznych, odnotowano ponowny wzrost zatrudnienia. W 1969 r. pracę znalazło 8.464 pracowników politycznych i 4.672 technicznych (łącznie 13.136 osób). W 1970 r. planowano zatrudnienie na bardzo zbliżonym poziomie, które szacowano na 13.226 ludzi. Na koniec 1972 r. rzeczywiste zatrudnienie w całym aparacie (pracownicy polityczni i techniczni) wynosiło 13.195 osób (przewidywano etaty dla 13.799). W drugiej połowie 1983 r. pracownikami PZPR było 20.240 ludzi (13.167 pracowników politycznych). Na rok 1986 zaplanowano etaty dla 20.772 osób⁵.

czącym Rady Państwa (6 XI 1985 – 19 VII 1989), przewodniczącym Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego (13 XII 1981 – 22 VII 1983), posłem na Sejm (13 X 1985 – 3 VI 1989), ministrem Obrony Narodowej (1968-1983), Prezydentem PRL/RP (19 VII 1989 – 22 XII 1990). Ponadto kierował nieformalnymi ciałami decyzyjnymi, np. Dyrektoriatem w stanie wojennym (1981-1983).

⁴ W partii funkcjonowała także – na niskim poziomie organizacyjnym (gminy i komitety zakładowe) – rzesza pracowników politycznych pracujących na tzw. ryczałcie. Ponadto w PZPR działali nieetatowi instruktorzy, prelegenci, wizytatorzy, wykładowcy szkolenia partyjnego i inni działacze społeczni. W praktyce byli to dyrektorzy, urzędnicy, wykładowcy akademicy. Traktowano ich jako rezerwę kadrową, która mogłaby wejść do etatowego aparatu PZPR; AAN, KC PZPR, sygn. XXIX/7, k. 2-18, Preliminarz etatów na 1957; B. Dymek, *Pracownicy etatowi Polskiej Zjednoczeniowej Partii Robotniczej 1948–1954*, „Z pola walki”, nr 3-4 (1983), s. 73-75.

⁵ AAN, KC PZPR, sygn. VII/2, k. 11-12, Notatka o preliminarzu budżetowym na rok 1949; tamże, sygn. 237/VII-5795 t. 1, k. 210, Pracownicy etatowi aparatu partyjnego [styczeń 1954 r.]; tamże, sygn. XXIX/46, k. 41, Pracownicy etatowi aparatu partyjnego stan na 31 grudnia 1972 r.; D. Stola, *Finanse PZPR*, [w:] *Centrum władzy w Polsce 1948–1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003, s. 95, 109-110.

Na marginesie warto odnotować, że w literaturze przedmiotu z okresu PRL oraz w oficjalnych wystąpieniach dostojników państwowych postulowano i chwalono redukcję pracowników administracji państwowej. Podnoszono, że przynosi to wymierne korzyści dla kraju. Jednak w obrębie takich działań nie widziano potrzeby racjonalizacji zatrudnienia w aparacie rządzącej partii. Stan zatrudnienia w PZPR nie był podawany do publicznej wiadomości⁶.

Naturalnie zatrudnienie nie rozkładało się równomiernie. Dobrze widać to na przykładzie podstawowych jednostek budżetowych, tj. KW. Na dziewiętnaście KW (plus tzw. rezerwa kadrowa) w 1953 r. realnie zatrudnionych było 3.606 osób (preliminowano 3.764). Oznaczało to wykorzystanie etatów na poziomie 95,8%. Statystycznie każdy KW zatrudniał 190 osób. W rzeczywistości takim poziomem (i wyższym) wykorzystania etatów mogło pochwalić się tylko sześć komitetów (tab. 1). Sytuacja nie wykorzystywania przez komitety pełnej możliwości obsady personalnej była stanem typowym. W każdym bilansie finansowym (wojewódzkim i ogólnym) stykamy się z tym zjawiskiem.

W świetle przytoczonych danych PZPR należy również postrzegać jako bardzo duży uspołeczniony zakład pracy. Dla porównania⁷ Stocznia im. Lenina w Gdańsku zatrudniała w 1976 r. 15.892 osób, w 1978 r. – 15.519, a w 1980 r. – 15.646. Największy ośrodek przemysłowy Elbląga Zakłady Mechaniczne im. Generała Świerczewskiego były w 1973 r. miejscem pracy dla 7.921 osób. Kolejny gigant polskiego przemysłu morskiego, Stocznia im. Komuny Paryskiej w Gdyni, zatrudniała w 1975 r. 10.592 osoby⁸.

Tabela 1. Faktyczny stan zatrudnienia w Komitetach Wojewódzkich PZPR na 31 grudnia 1953 r.).

Województwo	Polityczni	Biurowi	Fizyczni	Łącznie
Białystok	96	32	29	157
Bydgoszcz	128	40	30	198
Gdańsk	108	42	37	187
Stalinogród (Katowice)	162	49	39	250
Kielce	101	39	29	169
Koszalin	101	31	31	163
Kraków	118	37	37	192
Lublin	105	37	34	176
Łódź woj.	112	35	30	177
Łódź m.	99	43	44	186
Olsztyn	93	38	34	165
Opole	86	31	29	146
Poznań	141	56	49	246

⁶ Referat ministra finansów tow. T. Dietricha o projekcie budżetu [PRL] na rok 1955, „Trybuna Ludu” nr 76 z dn. 18 III 1955 r.; M. Weralski, *Budżet Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Opracowanie popularnonaukowe*, Warszawa 1955, s. 41-42.

⁷ Porównując dane należy pamiętać, że PZPR miała zasięg ogólnokrajowy, a wymienione zakłady (choć bardzo duże i ważne) mają charakter „punktowy”.

⁸ E. Jarecki, *Stocznia Gdańska im. Lenina. Życie społeczno-polityczne w latach 1945-1984*, Warszawa 1985, s. 142; Archiwum Państwowe w Gdańsku [dalej: APG], KW PZPR, sygn. 2384/10781, b.p., Wykaz ryczałtów sekretarzy Komitetów Zakładowych i Fabrycznych woj. gdańskiego na 1973 r.; tamże, sygn. 2384/ 19044, k. 3, Stan upartyjnienia zakładowych organizacji partyjnych w roku 1971 i 1975 (stan na 31 XII).

Rzeszów	110	34	28	172
Szczecin	112	33	39	184
Warszawa woj.	116	39	39	194
Warszawa m.	127	48	45	220
Wrocław	173	55	45	273
Zielona Góra	84	37	30	151
Łącznie	2 172	756	678	3 606

Źródło: AAN, KC PZPR, sygn. 237/VII-5795 t. 1, k. 211, Pracownicy etatowi Komitetów Wojewódzkich [styczeń 1954 r.].

Z chwilą powstania PZPR skonstruowano tabelę klas komitetów powiatowych i miejskich. Kluczem do jej opracowania była liczba członków i kandydatów partii w danym powiecie. Od tego czynnika uzależniono przypisanie komitetu do konkretnej klasy. To z kolei skutkowało wyznaczeniem dopuszczalnej liczby etatów i wyznaczeniem puli etatów dla pracowników politycznych. Założenia były proste i czytelne. Im większa liczba członków, tym więcej etatów (miejsc pracy) przysługiwało danemu komitetowi (tab. 2).

Tabela 2. Klasy komitetów powiatowych i miejskich PZPR (1949 r.).

Klasa komitetu	Liczba członków	Liczba pracowników	Liczba pracowników politycznych
A	15 000-30 000	29	18
I	9 000-15 000	24	13
II	7 000-9 000	20	12
III	5 000-7 000	16	10
IV	2 500-5 000	12	8
V	Do 2 500	10	6

Źródło: AAN, KC PZPR, sygn. VII/2, *Notatka o preliminarzu budżetowym na rok 1949 jako załącznik do Protokołu Nr 2 posiedzenia Sekretariatu KC PZPR z dnia 6 stycznia 1949 r.*, k. 12.

Powyższa hierarchia miała bardzo realne i poważne skutki dla samych zainteresowanych pracowników. Zgodnie z pragmatyką partii tylko sekretarze, kierownicy wydziałów i instruktorzy „poważniejszych Komitetów Powiatowych uprzemysłowionych” mogli otrzymywać specjalne dodatki do pensji. Dotyczyło to również towarzyszy zatrudnionych w „poważnych” komitetach miejskich (KM). Na przykład I sekretarz KP/M w 1950 r. mógł dostać dodatek do pensji w wysokości 10.000 zł (przed denominacją), a instruktor takiego komitetu dodatek 4.000 zł. Zgodnie z przyjętą zasadą zdecydowanie większą szansę na duże dodatki do pensji zasadniczej miały osoby funkcjonujące w dużych miastach np. KM w Gdyni, niż ci skierowani do mniejszych i zarazem rolniczych ośrodków np. KM w Mońkach (woj. białostockie).

Kryzys polityczny lat 1980-1981 został odebrany przez władze PZPR m.in. jako efekt odejścia od ideałów marksistowsko-leninowskich w zakresie polityki kadrowej⁹. Sytuację poprawić miała nowa, jednolita na wszystkich szczeblach polityka kadrowa

⁹ Informacja Wydziału Kadr KC PZPR o zasadach polityki kadrowej partii i państwa z lipca 1983 roku, Warszawa 1983.

oraz otwarcie funkcji kierowniczych dla młodych, czego zadaniem było z kolei rozładowanie napięć społecznych¹⁰.

Prezentowane dokumenty stanowią autorski wybór dokumentów z okresu Polski Ludowej. Trzy z nich to źródła archiwalne, dwa – normatywy prawne opublikowane w publikatorze urzędowym PRL. Pierwszy z nich: *Notatka o preliminarzu budżetowym na rok 1949*, pochodzi z posiedzenia Sekretariatu KC PZPR z 6 stycznia 1949 r. Dwa następne to dekrety z 5 października 1972 r.: *O zaopatrzeniu emerytalnym osób zajmujących kierownicze stanowiska polityczne i państwowe oraz członków ich rodzin* oraz *O zaopatrzeniu emerytalnym osób zajmujących kierownicze stanowiska polityczne i państwowe oraz członków ich rodzin*. Dwa ostatnie to dokumenty przyjęte przez Biuro Polityczne KC PZPR w październiku 1983 r., będące realizacją uchwały IX Nadzwyczajnego Zjazdu partii z 1981 r. oraz *Głównych założeń polityki karowej PZPR* uchwalonych przez XIII Plenum KC 15 października 1983 r.¹¹ i skorelowane z nową ustawą o pracownikach urzędów państwowych¹². Naszym celem było scalenie ich i zaprezentowanie w jednej spójnej publikacji ukazującej prawne (formalne) źródła nadzwyczaj korzystnej pozycji elity partii komunistycznej w PRL. Niejako przy okazji można dostrzec, iż w tym gronie znajdowali się również członkowie – nieco zapomnianych współcześnie – satelickich partii: Stronnictwa Demokratycznego (SD) i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (ZSL).

¹⁰ Nt. pracowników partyjnych w latach 80. XX w. zob. D. Magier, *Pracownicy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w świetle przepisów Biura Politycznego Komitetu Centralnego z 1983 roku*, „Komunizm”, nr 1 (2012), s. 89-100, www.komunizm.net.pl.

¹¹ *Główne założenia polityki kadrowej PZPR (przyjęte na XIII Plenum KC PZPR)*, Warszawa, październik 1983.

¹² Dz. U. PRL z 1982, nr 31, poz. 214.

Dokument nr 1

Notatka
o preliminarzu budżetowym na rok 1949

Projekt preliminarza uwzględnia wzrost liczebny organizacji partyjnej w związku ze Zjednoczeniem, zwiększone wymagania, wynikające z zadań aparatu partyjnego na rok 1949, w związku, z czym zachodzi potrzeba rozbudowy aparatu partyjnego, zwiększenie ilości pracowników politycznych.

Podstawowe elementy budżetu:

a/ Ilość etatowych pracowników,

b/ Fundusz płac – wysokość uposażeń,

c/ Wydatki rzeczowe,

d/ Wydatki inwestycyjne /remonty, nabycie inwentarza biurowego, zakup środków lokomocji/

e/ Kapitałne budownictwo,

f/ Wpływy: 1/ składki członkowskie 2/ subwencje 3/ inne wpływy.

Aparat partyjny obu Partii liczył na dzień 1 XII 1948 r. liczył łącznie 7 500 osób (w zaokrągleniu). Preliminarz przewiduje zwiększenie aparatu partyjnego do 10 500 osób w ciągu 1949 r. Kredyty na wydatki osobowe będą uruchamiane w miarę dobierania odpowiedniego, [wy]kwalifikowanego aparatu partyjnego. Na ogólną ilość 10 500 pracowników partyjnych preliminarz przewiduje ponad 6 000 pracowników politycznych, pozostali [to] pracownicy biurowi i techniczni.

Ilość sekretarzy gminnych [została] przewidziana [na] 1 500 na ogólną ilość gmin 2 944. W 500 gminach przewidziane jest obok sekretarza pomoc biurowa, a za tym ilość pracowników etatowych w gminach wynosi 2 000 osób.

W większych 100 zakładach produkcyjnych na 1 I 1949 r. zatrudnionych [na etatach partii] było 200 osób. W związku ze wzrostem liczby podstawowych organizacji partyjnych [liczących] ponad 500 członków, ilość etatowych pracowników Komitetów Fabrycznych będzie zwiększona.

Ilość pracowników Komitetów Powiatowych i Miejskich przewidziana w preliminarzu wynosi 4 698.

Komitety Powiatowe i Miejskie zostały odpowiednio zaklasyfikowane, przewidujemy [Sekretariat KC] następujące klasy:

Klasa A od 15 – 30 tys. członków, obsada 29 osób, w tym 18 pracowników politycznych/ Wrocław itd./

Klasa I od 9-15 tys. czł[onków] obsada 24 os[oby] pol[ityczni] 13 Ilość Kom. Kl. I 20

Klasa II od 7-9 tys. czł[onków] obsada 20 os[ób] pol[ityczni] 12 Ilość Kom. Kl. II 14

Klasa III od 5-7 tys. czł[onków] obsada 16 os[ób] pol[ityczni] 10 Ilość Kom. Kl. III 48

Klasa IV od 2,5-5 tys. czł[onków] obsada 12 os[ób] pol[ityczni] 8 Ilość Kom. Kl. IV 160

Klasa V do 2,5 tys. czł[onków] obsada 10 os[ób] pol[ityczni] 6 Ilość Kom. Kl. V 96

Ilość pracowników Wojewódzkich Komitetów powiększona będzie do 1 774 osób. Aparat KC przewidziany jest do 800 osób. 16 Szkół Wojewódzkich i Szkoła Centralna łącznie zatrudnia

430 osób.

Uposażenia

Uposażenie pracowników partyjnych przyrównane zostaje do uposażeń pracowników państwowych [podkreślenie – M.Ż]. Uposażenie Sekretarza KW przyrównane jest do uposażenia wojewody /bez dodatku reprezentacyjnego/. Uposażenie I Sekretarza powiatowego do uposażenia starosty. W ten sposób Sekretarz P[owiatowego] K[omitetu] otrzyma:

Zasadn[icza pensja] od 25 600 zł do 33 500 zł, po potrąceniu podatku dochod[owego] uposażenie wyniesie od 23 810 [zł] do 30 485 zł. Dotychczasowego uposażenia sekretarza [powiatowego] wynosiło wraz z dodatkami od 19 550 zł do 20 550 zł.

I – szy Sekretarz KW – przewidziane uposażenie netto 43 160 zł.

Przeciętne wyposażenie pracownika partyjnego według nowych stawek wyniesie około 21 tys. zł.

Fundusz płac [całej partii] wyniesie 228 033 000 zł.

Wydatki rzeczowe

Wydatki rzeczowe obliczone zostały według norm ustalonych przez Ministerstwo i wynoszą łącznie 195 000 000 [zł] miesięcznie. W tym 17 600 000 [zł] na wyżywienie 1 800 słuchaczy [wszystkich szkół PZPR], 35 000 000 [zł] – ubezpieczenia [społeczne], pozostałe na utrzymanie środków lokomocji, gmachów biurowych [siedzib partii], wydatki na podróże służbowe, narady, konferencje [partyjne] itd.

Wydatki inwestycyjne: zakup 200 samochodów, motocykli, rowerów, łącznie na sumę 200 mili[onów] zł.

Kapitałne budownictwo: budowa domu partyjnego w Poznaniu, we Wrocławiu, częściowa przebudowa budynków KW w Białymstoku, Bydgoszczy, Kielcach. Budowa tymczasowej siedziby Szkoły Centralnej w Warszawie, która w przyszłości oddana będzie Instytutowi Ruchu Robotniczego oraz budowa Szkoły Centralnej w Warszawie.

Łącznie wydatki wynoszą 6,4 miliarda [zł] rocznie.

Wpływy

Składki	- 1 000 000 000 zł
Subwencje [z budżetu państwa]	- 3 000 000 000 zł
na budow[ę siedzib] kredyt-	500 000 000 zł
inne wpływy	- 1 400 000 000 zł.

Źródło: AAN, KC PZPR, sygn. VII/2, k. 8, 11-13, Protokół Nr 2 posiedzenia Sekretariatu KC PZPR z dnia 6 stycznia 1949 r. – Notatka o preliminarzu budżetowym na rok 1949.

Dokument nr 2

Dekret
z dnia 5 października 1972 r.
o uposażeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe

Artykuł 1.

1. Ustala się dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe pięć grup uposażenia według następującej tabeli stanowisk:

- grupa A – Przewodniczący Rady Państwa, Prezes Rady Ministrów,
grupa B – Marszałek Sejmu, zastępcy Przewodniczącego Rady Państwa, wiceprezesa Rady Ministrów, Przewodniczący Komisji Planowania przy Radzie Ministrów,
grupa C – członkowie i Sekretarz Rady Państwa, wicemarszałkowie Sejmu, ministrowie, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, Prezes Polskiej Akademii Nauk, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prokurator Generalny PRL, zastępca Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, Szef Urzędu Rady Ministrów,
grupa D – Szef Kancelarii Rady Państwa, Szef Kancelarii Sejmu, podsekretarze stanu (wiceministrowie), wiceprezesa Najwyższej Izby Kontroli, prezesi Sadu Najwyższego, zastępcy Prokuratora Generalnego PRL, kierownicy urzędów centralnych, przewodniczących prezydiów wojewódzkich rad narodowych oraz prezydiów rad narodowych miast wyłączonych z województw,
grupa E – zastępcy kierowników urzędów centralnych, dyrektorzy generalni w ministerstwach i urzędach centralnych.

2. Prezes Rady Ministrów może przyznać uposażenie określone w niniejszym dekrete innym osobom na stanowiskach państwowych uznanych za równorzędne.

Artykuł 2.

1. Uposażenie osób, o których mowa w art. 1, składa się z uposażenia zasadniczego i dodatku inflacyjnego.
2. Dodatek funkcyjny nie podlega opodatkowaniu.
3. Rada Ministrów po uzyskaniu zgody Rady Państwa ustala dla osób wymienionych w art. 1 zasady obliczania i wysokość uposażenia miesięcznego, a także jego podział na uposażenie zasadnicze i dodatek funkcyjny.
4. Osoby zajmujące kierownicze stanowiska państwowe nie mogą pobierać żadnych innych wynagrodzeń z tytułu stałych zajęć dodatkowych.
5. Prezes Rady Ministrów może ustalić dla osób, o których mowa w art. 1, uposażenie ryczałtowe z tytułu stałej dodatkowej pracy w charakterze nauczyciela akademickiego w szkole wyższej albo pracownika naukowego w instytucie naukowym lub naukowo – badawczym, jeśli osoby te posiadają tytuł profesora zwyczajnego lub profesora nadzwyczajnego.
6. W razie zbiegu prawa do uposażenia na podstawie niniejszego dekretu oraz do uposażenia na podstawie odrębnych przepisów, przysługuje prawo do jednego uposażenia według wy-

boru zainteresowanego.

Artykuł 3.

1. Osobom odwołanym ze stanowisk określonych w art. 1 przysługuje prawo do dotychczasowego uposażenia netto w następującym okresie czasu:
 - 1) osobie pobierającej uposażenie według grupy A – w okresie dwóch lat,
 - 2) osobie pobierającej uposażenie według grupy B, C lub D – w okresie jednego roku,
 - 3) osobie pobierającej uposażenie według grupy E – w okresie 6 miesięcy.
2. Prezes Rady Ministrów w uzasadnionych wypadkach może przedłużyć osobom wymienionym w ust. 1 pkt 2 i 3 prawo do pobierania dotychczasowego uposażenia netto na okres do 2 lat.
3. W razie podjęcia przez osobę odwołaną z kierowniczego stanowiska określonego w art. 1 ust. 1, które zajmowała przez okres nie krótszy niż 5 lat, pracy niżej płatnej, Prezes Rady Ministrów może przyznać na okres 2 lat dodatek wyrównawczy pomiędzy wynagrodzeniem otrzymywanym w nowym miejscu pracy a uposażeniem pobieranym na ostatnio zajmowanym kierowniczym stanowisku państwowym.

Artykuł 4.

Osoby objęte przepisami dekretu mają prawo do zasiłku rodzinnego na ogólnych zasadach.

Artykuł 5.

Zasady określone niniejszym dekretem mają zastosowanie do uposażenia osób zajmujących kierownicze stanowiska polityczne w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz w stronnictwa politycznych. Decyzje w tych sprawach podejmują władze naczelne Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i stronnictw politycznych w ramach posiadanych funduszy własnych [podkr. aut.].

Artykuł 5.

Dekret wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Państwa: H[enryk] Jabłoński
Sekretarz Rady Państwa: L[udomir] Stasiak.

Źródło: Dz. U. 1972 r. nr 42, poz. 269, Dekret z dnia 5 października 1972 r. o uposażeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe.

Dokument nr 3

Dekret
z dnia 5 października 1972 r.
o zaopatrzeniu emerytalnym osób zajmujących kierownicze
stanowiska polityczne i państwowe oraz członków ich rodzin

Rozdział 1. Postanowienia ogólne

Artykuł 1.

Dekret normuje zaopatrzenie emerytalne osób zajmujących stanowiska: Pierwszego Sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Przewodniczącego Rady Państwa, Prezesa Rady Ministrów, Marszałka Sejmu, członków Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, zastępców Przewodniczącego Rady Państwa, wiceprezesów Rady Ministrów, Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, zastępców członków Biura Politycznego [KC PZPR], sekretarzy Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, członków Sekretariatu Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, członków i Sekretarza Rady Państwa, wicemarszałków Sejmu, ministrów, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Polskiej Akademii Nauk, Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prokuratora Generalnego PRL, zastępców Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, kierowników wydziałów Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Szefa Urzędu Rady Ministrów, Szefa Kancelarii Rady Państwa, Szefa Kancelarii Sejmu, podsekretarzy stanu (wiceministrów), wiceprezesów Najwyższej Izby Kontroli, prezesów Sądu Najwyższego, zastępców Prokuratora Generalnego PRL, kierowników urzędów centralnych, pierwszych sekretarzy komitetów wojewódzkich Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, przewodniczących prezydów wojewódzkich rad narodowych oraz rad narodowych miast wyłączonych z województw, zastępców kierowników urzędów centralnych, dyrektorów generalnych w ministerstwach i urzędach centralnych oraz członków ich rodzin.

Artykuł 2.

Świadczenia przewidziane w dekreście obejmują:

- 1) świadczenia pieniężne:
 - a) emeryturę,
 - b) rentę rodzinną,
 - c) dodatki do emerytury i renty,
 - d) zasiłek pogrzebowy,
- 2) świadczenia w naturze:
 - a) świadczenia określone w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym,
 - b) prawo do dotychczas zajmowanego mieszkania,
 - c) prawo do korzystania z ulgowej taryfy przy przejazdach kolejami.

Artykuł 3.

Podstawę wymiaru emerytury z tytułu pracy na kierowniczym stanowisku określonym w art. 1 stanowi miesięczne uposażenie obejmujące uposażenie zasadnicze wraz z dodatkiem funkcyjnym,

pobieranym na tym stanowisku.

Artykuł 4.

1. Podstawę do świadczeń określonych w dekrecie ustala Prezes Rady Ministrów.
2. Od ustaleń, o których mowa w ust. 1, nie przysługuje odwołanie.
3. Świadczenia pieniężne wypłaca Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie.

Rozdział 2. Emerytura

Artykuł 5.

1. Emerytura przysługuje osobie po zaprzestaniu pracy na stanowisku określonym w art. 1, która:
 - 1) została odwołana ze stanowiska i ukończyła 55 lat (mężczyzna) lub 50 lat (kobieta) oraz posiada, co najmniej 5 letni okres pracy na tym stanowisku albo
 - 2) została zwolniona na własną prośbę po ukończeniu 60 lat (mężczyzna) lub 55 lat (kobieta) oraz posiada, co najmniej 8-letni okres pracy na tym stanowisku.
 - 3) Emerytura przysługuje również osobie, która posiada, co najmniej 30 letni okres zatrudnienia, w tym, co najmniej 8 lat na kierowniczym stanowisku określonym w art. 1.
 - 4) Emerytura przysługuje także osobie, która stała się inwalidą I lub II grupy w czasie wykonywania pracy na stanowisku określonym w art. 1.
 - 5) Pierwszemu Sekretarzowi Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Przewodniczącemu Rady Państwa i Prezesowi Rady Ministrów przysługuje w razie zaprzestania pełnienia funkcji prawo do emerytury na zasadach określonych w niniejszym dekrete, niezależnie od warunków określonych w ust. 1-3.
 - 6) Prezes Rady Ministrów może w uzasadnionych wypadkach przyznać osobie, o której mowa w art. 1, emeryturę, jeżeli nie spełnia ona warunków określonych w ust. 1-3, lecz ma 25 letni okres zatrudnienia wymagany do zaopatrzenia emerytalnego według przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, w tym co najmniej 5 lat na kierowniczym stanowisku określonym w art. 1.

Artykuł 6.

1. Emerytura z tytułu pracy na kierowniczym stanowisku określonym w art. 1 wynosi miesięcznie 50% podstawy wymiaru.
2. Emerytura wzrasta za każdy pełny rok pracy na kierowniczych stanowiskach określonych w art. 1:
 - 1) 3% podstawy wymiaru – za okres pracy do 5 lat,
 - 2) 2% podstawy wymiaru – za okres pracy ponad 5 do 10 lat.
 - 3) 1% podstawy wymiaru – za okres pracy ponad 10 lat.
3. Wysokość emerytury dla osób, o których mowa w art. 5 ust. 4, wynosi 95% kwoty stanowiącej podstawę jej wymiaru pomniejszonej o podatek od wynagrodzeń i składkę na cele emerytalne.

Artykuł 7.

Kwota emerytury wraz z dodatkiem za odznaczenie państwowe nie może przekraczać 95% kwoty stanowiącej podstawę jej wymiaru, pomniejszonej o podatek od wynagrodzeń i składkę na cele emerytalne.

Artykuł 8.

1. *Jeżeli osoba uprawniona do emerytury z tytułu pracy na kierowniczym stanowisku określonym w art. 1 jest zatrudniona:*
 - 1) *wypłaca się emeryturę w wysokości różnicy pomiędzy wynagrodzeniem stanowiącym podstawę jej wymiaru a wynagrodzeniem osiąganym po jej przyznaniu,*
 - 2) *wstrzymuje się wypłatę emeryturę, jeżeli wynagrodzenie osiągnięte po jej przyznaniu przekracza wynagrodzenie, stanowiące podstawę jej wymiaru.*
2. *Za wynagrodzenie w rozumieniu ust. 1 uważa się wynagrodzenie pomniejszone o podatek od wynagrodzeń i składkę na cele emerytalne.*

Rozdział 3. Renta rodzinna

Artykuł 9.

1. *Członkom rodziny pozostałym po osobie zmarłej, która zajmowała kierownicze stanowisko określone w art. 1, przysługuje renta, jeżeli osoba ta:*
 - 1) *miała prawo do emerytury określonej w dekrete albo*
 - 2) *zmarła w okresie pracy na stanowisku określonym w art. 1.*
2. *Członkami rodziny uprawnionymi do renty są dzieci, wnuki, rodzeństwo, małżonek i rodzice osoby, o której mowa w ust. 1, jeżeli spełniają warunki wymagane do uzyskania renty rodzinnej określone w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.*

Artykuł 10.

Wszystkim uprawnionym członkom rodziny przysługuje jedna łączna kwota renty rodzinnej.

Artykuł 11.

Renta rodzinna wynosi miesięcznie:

- 1) *dla 1 członka rodziny* - 55%
- 2) *dla 2 członków rodziny* - 65%
- 3) *dla 3 i więcej członków rodziny* - 75%,

Emerytury zmarłego żywiciela (art. 6).

Artykuł 12.

Jeżeli członek rodziny uprawniony do renty rodzinnej osiąga wynagrodzenie z tytułu zatrudnienia lub dochody z innych źródeł, prawo do renty ulega zawieszeniu na zasadach określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Rozdział 4. Dodatki do emerytury i renty

Artykuł 13.

1. Do emerytury i renty określonych w niniejszym dekrete przysługują dodatki:
 - 1) rodzinne dla:
 - a) dzieci, wnuków i rodzeństwa,
 - b) żony
 - 2) z tytułu odznaczeń państwowych,
 - 3) z tytułu zaliczenia do I grupy inwalidów.
2. Dodatki, o których mowa w ust. 1, przysługują na warunkach i w wysokości określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Rozdział 5. Zasiłek pogrzebowy

Artykuł 14.

1. Zasiłek pogrzebowy przysługuje w razie śmierci:
 - 1) osoby pobierającej emeryturę z tytułu pracy na kierowniczym stanowisku określonym w art. 1,
 - 2) osoby pobierającej rentę rodzinną,
 - 3) dzieci, wnuków, rodzeństwa, małżonka i rodziców osoby, o której mowa w pkt 1.
2. Zasiłek pogrzebowy przysługuje na warunkach i w wysokości określonych w przepisach o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Rozdział 6. Świadczenia w naturze

Artykuł 15.

Osoby pobierające emeryturę na podstawie niniejszego dekretu oraz członkowie ich rodzin mają prawo do świadczeń leczniczych i położniczych, do zaopatrzenia w protezy, aparaty ortopedyczne i środki pomocnicze, do 50% ulgi przy przejazdach kolejami oraz do zajmowania nadal użytkowanego mieszkania w zakresie i na zasadach przysługujących im przed przejściem na emeryturę lub przed uzyskaniem renty rodzinnej.

Rozdział 7. Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 16.

Osobie, która zajmowała kierownicze stanowisko określone w art. 1 przez okres, co najmniej 5 lat i nie nabyła prawa do zaopatrzenia emerytalnego na podstawie dekretu, przysługuje na jej wniosek emerytura na zasadach ogólnych, jeżeli osiągnęła wiek 60 lat (mężczyzna) i 55 (kobieta).

Artykuł 17.

Do emerytury lub renty przyznanej na podstawie odrębnych przepisów przysługuje dodatek w wysokości 5% tej emerytury lub renty za każdy rok pracy na stanowisku, o którym mowa w art. 1. Emerytura lub renta wraz z tym dodatkiem nie może przekraczać kwot określonych tymi przepisami jako górna granica tych świadczeń.

Artykuł 18.

Zasady określone w niniejszym dekrete mają zastosowanie do ustalania emerytur osób zajmujących kierownicze stanowiska w stronnictwach politycznych. Zakres ich stosowania ustala Prezes Rady Ministrów na wniosek władz naczelnych stronnictw politycznych.

Artykuł 19.

W sprawach nie unormowanych niniejszym dekretem stosuje się odpowiednio przepisy o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Artykuł 20.

Dekret wchodzi w życie z dniem ogłoszenia i dotyczy osób, które po tym dniu zaprzestały pracy na stanowiskach określonych w art. 1.

Przewodniczący Rady Państwa: H[enryk] Jabłoński

Sekretarz Rady Państwa: L[udomir] Stasiak.

Źródło: Dz. U. 1972 r. nr 42, poz. 270, Dekret z dnia 5 października 1972 r. o zaopatrzeniu emerytalnym osób zajmujących kierownicze stanowiska polityczne i państwowe oraz członków ich rodzin.

Dokument nr 4

Kodeks pracowników politycznych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

W celu organizowania statutowej działalności partii, komitety Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej zatrudniają, pracowników na etatach opłacanych z budżetu partii.

Szczególną rolę spełniają pracownicy polityczni, powoływani spośród społecznych działaczy partii, którzy sprawdzili się w działaniu dojrzałością postawy politycznej, mają wymaganą umiejętność utrzymywania więzi z ludźmi pracy.

Statut PZPR, określając służebną rolę pracowników politycznych wobec komitetów partyjnych, stawia im wysokie wymagania w zakresie umacniania jedności ideologicznej, politycznej i organizacyjnej partii, pozyskiwania społecznego zaufania do jej polityki, utrwalania i rozwijania socjalizmu w Polsce.

Głównym zadaniem pracowników politycznych jest zapewnienie warunków rozwoju aktywności członków partii i przekształcanie jej w zorganizowane, zgodne ze Statutem PZPR, działanie organizacji i komitetów partyjnych.

Obowiązkiem pracowników politycznych jest dokonywanie marksistowsko-leninowskiej analizy zjawisk społeczno-politycznych, utrzymywanie ścisłej więzi ze środowiskami społecznymi, zwłaszcza robotniczymi, chłopskimi i inteligentnymi. Wynikające stąd oceny, wnioski i projekty decyzji przedstawiają oni do wykorzystania komitetom partyjnym i ich organom oraz organizacjom partyjnym.

Pracownicy polityczni działają na rzecz rozwoju demokracji socjalistycznej, wyzwalań twórczej inicjatywy społecznej, rozszerzania udziału ludzi pracy w rządzeniu krajem, doskonalenia polityki kadrowej partii.

Podstawowymi metodami działania pracowników politycznych są: więź z członkami partii, dialog i konsultacje społeczne z ludźmi pracy, inspirowanie, przekonywanie i zjednywanie ich dla polityki partii.

Sprostać tym zadaniom mogą tylko działacze o wysokich kwalifikacjach zawodowych i walecznych ideowo-moralnych, posiadający wiedzę marksistowsko-leninowską, umiejętność pracy z ludźmi i doświadczenie w pracy społecznej, skromni, a jednocześnie odważni w walce z przeciwnikami politycznymi.

Do podstawowych powinności, którymi kierują się pracownicy polityczni Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej zgodnie z jej zasadami ideowymi i etycznymi, należą:

1. Przyczynianie się do umacniania przewodniej roli PZPR w społeczeństwie i jej kierowniczej roli w państwie, troszczenie się o autorytet partii i jej więź z klasą robotniczą i społeczeństwem.
2. Konsekwentne kierowanie się ideologią marksistowsko-leninowską i polityką partii; umacnianie organizacyjnej i ideologicznej jedności partii; zdecydowane zwalczanie rewizjonizmu, oportunistów i dogmatyzmu oraz działalności frakcyjnej.
3. Działanie na rzecz przestrzegania konstytucyjnych zasad ustrojowych PRL, przykładowe wypełnianie patriotycznych powinności wobec Ojczyzny, krzewienie internacjonalizmu, zwalczanie wszelkich form nacjonalizmu i kosmopolityzmu.
4. Walka o ideały sprawiedliwości społecznej, przestrzeganie zasad praworządności socja-

listycznej, nieprzejednana walka z wszelkim złem i niesprawiedliwością, obrona ludzi skrzywdzonych. Postępowanie w sposób prawy, moralnie nienaganny i samokrytyczny.

5. *Przestrzeganie leninowskich norm i stylu pracy wewnątrzpartyjnej oraz określonych w Statucie PZPR zasad wypełniania przewodniej i kierowniczej roli partii poprzez jej członków w organach przedstawicielskich, ogniwach samorządowych, organizacjach społeczno-politycznych oraz administracji państwowej i gospodarczej.*
6. *Utrzymywanie stałego kontaktu z organizacjami partyjnymi, zgodne z prawdą informowanie władz partyjnych o nastrojach społecznych, wnioskach i postulatach zgłaszanych przez organizacje partyjne, załogi i środowiska.*
7. *Wykazywanie samodzielności, twórczej inicjatywy, rzetelności i zdyscyplinowania w realizacji uchwał partyjnych, pozyskiwanie dla ich realizacji poparcia społecznego, przede wszystkim środowisk robotniczych.*
8. *Postępowanie zgodnie z marksistowskim światopoglądem i wychowywanie w tym duchu swojej najbliższej rodziny.*
9. *Wzbogacanie swej wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych niezbędnych do klasowej oceny zjawisk społecznych i działalności politycznej.*
10. *Kształtowanie socjalistycznych stosunków międzyludzkich, zwłaszcza w kolektywach pracowniczych.*

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 403, s. 21-25.

Dokument nr 5

Pragmatyka pracowników Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

I

Postanowienia ogólne

1. Pragmatyka, reguluje – w ramach ustawodawstwa pracy - specyficzne zagadnienia dotyczące zatrudniania pracowników w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. W sprawach nie ujętych w niniejszej pragmatyce mają zastosowanie przepisy Kodeksu Pracy.
2. Pracownikami partii są pracownicy zatrudnieni na etatach politycznych i administracyjno-technicznych wynagradzani z budżetu partii. Pracownikami politycznymi są działacze partyjni pełniący etatowo funkcje partyjne z wyboru oraz zajmujący polityczne stanowiska niewybieralne. Określenie „pracownicy partii” oznacza, że zapis dotyczy wszystkich pracowników partii, natomiast określenie „pracownicy polityczni” lub „pracownicy administracyjno-techniczni” dotyczy tylko wymienionej grupy.
3. Postanowienia dotyczące zasad doboru, obowiązków i uprawnień pracowników politycznych stosuje się łącznie z kodeksem pracowników politycznych PZPR.
4. Właściwymi organami partyjnymi uprawnionymi do powoływania i odwoływania pracowników politycznych są: Komitet Centralny, Biuro Polityczne, Sekretariat KC, komitety wojewódzkie, ich egzekutywy i sekretariaty. Tryb postępowania w tym zakresie określają dokumenty regulujące zasady polityki kadrowej PZPR.
5. Sprawy etatowych sekretarzy i pracowników komitetów partyjnych (KKP) w siłach zbrojnych reguluje Instrukcja KC PZPR „O zadaniach, kompetencjach, strukturze organów partyjno-politycznych i organizacji partyjnych sił zbrojnych PRL” oraz Ustawa z dnia 30 czerwca 1980 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych¹³ z wyjątkiem żołnierzy zawodowych, którzy zostali urlopowani do pracy partyjnej w cywilnych instancjach partyjnych.

II

Zasady i kryteria doboru pracowników politycznych

1. Pracowników politycznych należy dobierać ze wszystkich środowisk społeczno-zawodowych. Jednocześnie należy stwarzać warunki do tego, aby udział pracowników legitymujących się doświadczeniem w pracy na stanowiskach robotniczych w składzie całego aparatu politycznego kształtował się proporcjonalnie do udziału robotników w partii.
2. Kandydaci do pracy politycznej powinni być dobierani głównie z rezerwy kadrowej tworzonej zgodnie z założeniami polityki kadrowej PZPR.

¹³ Pomyłka w dokumencie, ustawę o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych Sejm PRL uchwalił 30 czerwca 1970 r. – Dz. U. PRL z 1970 r., Nr 16, poz. 134.

3. *Działacze partyjni wybrani na etatowe funkcje partyjne i powołani na polityczne stanowiska niewybieralne - są z reguły zatrudniani na zasadzie urlopowania z dotychczasowych zakładów pracy zgodnie z obowiązującymi przepisami.*
4. *Na etatach politycznych w partii mogą być także zatrudniani działacze, w stosunku do których przepisy o urlopowaniu do pracy w organizacjach politycznych nie mają zastosowania.*
5. *Pracownicy polityczni, których nie urlopowano z zakładów pracy, albo którzy po upływie urlopowania nie powrócili do zakładów pracy, są pracownikami zatrudnionymi na czas nieokreślony.*
6. *Pracownikami politycznymi mogą być działacze, którzy pod względem światopoglądu, postawy i umiejętności spełniają kryteria kodeksu pracowników politycznych, a także następujące warunki:*
 - a) *mają obywatelstwo polskie,*
 - b) *posiadają w zasadzie wykształcenie wyższe, a robotnicy, brygadziści i mistrzowie - średnie,*
 - c) *mają co najmniej 5-letni staż partyjny i 5-letni staż pracy zawodowej, w tym wywodzący się z działów produkcyjnych zakładów pracy - co najmniej roczny staż pracy na stanowisku robotnika, brygadzysty lub mistrza,*
 - d) *pełnili w partii funkcje z wyboru bądź wykonywali inne funkcje partyjne powierzone przez instancje, organizacje partyjne,*
 - e) *uzyskali rekomendację macierzystej organizacji partyjnej oraz pozytywną opinię zawodową zakładu pracy,*
 - f) *mają dobry stan zdrowia stwierdzony zaświadczeniem lekarskim.*
7. *Pracownicy polityczni, powoływani na stanowiska niewybieralne w komitetach wojewódzkich powinni ponadto posiadać co najmniej 2-letni staż działalności etatowej lub społecznej w komitetach partyjnych stopnia podstawowego lub w komitetach zakładowych, a w Komitecie Centralnym - co najmniej 3-letni staż działalności etatowej lub społecznej w komitetach partyjnych niższego stopnia.*
8. *Pracownicy polityczni składają zobowiązanie przestrzegania obowiązującego ich kodeksu.*
9. *Właściwy organ partyjny, uprawniony do powoływania pracowników politycznych z wyboru, może zgłosić zastrzeżenia w stosunku do kandydatów przed wyborem lub nie powołać ich do pracy etatowej po wyborze, a także wystąpić z wnioskiem o pozbawienie mandatu w toku kadencji, jeżeli zostanie stwierdzone i że nie spełniają oni wymagań kodeksu pracownika politycznego lub nie są zdolni do pełnienia danej funkcji. Organ ten swoje stanowisko wraz z uzasadnieniem przedstawia poprzez swego przedstawiciela odpowiedniemu komitetowi partyjnemu lub konferencji.*

III

Nawiązanie, zmiana, rozwiązywanie stosunku pracy

1. *Nawiązanie lub rozwiązywanie stosunku pracy z pracownikami politycznymi następuje po decyzji właściwego organu partyjnego o powołaniu do pracy etatowej w partii bądź odwołaniu z tej pracy. Dotyczy to również zmian w stosunku pracy, gdy następuje powierzenie innej funkcji bądź stanowiska innego, niż zajmowane dotychczas, w tym samym lub innym*

- komitecie.
2. Nawiązanie i rozwiązanie stosunku pracy z pracownikami politycznymi, a także zmiany warunków ich zatrudnienia potwierdzają na piśmie Wydział Kadr KC lub wydziały (referaty) kadr KW.
 3. Odwołanie pracowników politycznych z pracy etatowej w partii następuje w związku z:
 - a) przejściem do pracy w innej dziedzinie w drodze wymiany kadr z rekomendacji organu partyjnego lub porozumienia zakładów pracy,
 - b) wygaśnięciem mandatu na funkcji z wyboru, jeżeli nie następuje powołanie na etatowe stanowisko niewybieralne w partii,
 - c) otrzymaniem dwukrotnie negatywnej oceny w ramach kolejnych przeglądów kadrowych,
 - d) udowodnionym naruszeniem kodeksu pracowników politycznych partii,
 - e) zastosowaniem kary partyjnej wobec pracownika, wyższej od upomnienia,
 - f) porozumieniem stron lub wypowiedzeniem przez pracownika stosunku pracy,
 - g) przyznaniem emerytury lub renty.
 4. Odwołanym z pracy etatowej pracownikom politycznym, jeżeli nie są oni rekomendowani do innej pracy w drodze wymiany kadr, właściwe organa partyjne mają obowiązek zapewnienia innej pracy według następujących zasad:
 - a) urlopowani pracownicy polityczni kierowani są do zakładów na co najmniej równorzędne stanowiska, z jakich byli urlopowani do etatowej pracy w partii, z uwzględnieniem zdobytych nowych kwalifikacji zawodowych,
 - b) pracownicy polityczni, którzy z uzasadnionych powodów nie mogą wrócić do macierzystych zakładów, są kierowani do innej pracy zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami i doświadczeniem,
 - c) pracownik polityczny, który bez uzasadnionych powodów odmówi przyjęcia alternatywnych propozycji nowego miejsca pracy, otrzymuje wypowiedzenie stosunku pracy.
 - d) W okresie wypowiedzenia pracownik polityczny wykonuje zlecone mu zadania lub może być zwolniony od obowiązku wykonywania pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia.
 5. Właściwy organ może odwołać dyscyplinarnie pracownika politycznego z funkcji lub stanowiska, jeżeli stwierdzono ciężkie naruszenie zasad Statutu lub Kodeksu pracownika politycznego PZPR:
 - a) dyscyplinarne odwołanie z funkcji lub stanowiska jest równoznaczne z zawieszeniem wykonywania dotychczasowych obowiązków i stanowi podstawę do wypowiedzenia stosunku pracy,
 - b) jeżeli przyczyny odwołania dyscyplinarnego wiążą się równocześnie - w rozumieniu Kodeksu Pracy - z ciężkim naruszeniem obowiązków pracowniczych lub popełnieniem przestępstwa, stosunek pracy rozwiązuje się bez wypowiedzenia ze skutkiem natychmiastowym.
 6. Właściwy organ partyjny na wniosek Komisji Kontroli Partyjnej może okresowo odsunąć pracownika politycznego od obowiązków służbowych w związku z prowadzonym przeciw niemu postępowaniem partyjnym.
 7. Pracownicy administracyjno-techniczni zatrudniani są przez Wydziały Ogólne: KC i KW - zgodnie z przepisami Kodeksu Pracy.
 8. Spory wynikające ze stosunku pracy w PZPR rozstrzygane są na ogólnie obowiązujących zasadach.

IV Obowiązki i prawa

1. *Obowiązki pracowników partii wynikają z powszechnie obowiązujących przepisów prawnych, uchwał właściwych komitetów partyjnych i ich organów wykonawczych. Są one ustalane w indywidualnych zakresach czynności i kompetencji oraz określone w bieżących poleceniach przełożonych.*
2. *Podstawową wykładnię obowiązków pracowników politycznych stanowi Statut PZPR i Kodeks ich dotyczący.*
3. *Pracownicy partii zobowiązani są:*
 - a) *przestrzegać tajemnicy służbowej i państwowej,*
 - b) *przedstawić oświadczenie o stanie majątkowym w związku z rozpoczęciem pracy etatowej w partii i jej zakończeniem oraz na żądanie przełożonego,*
 - c) *uzyskać zgodę na dodatkowe, zatrudnienie. Pracownikom politycznym zgoda taka jest wyrażana, jeżeli jest to niezbędne dla zachowania kwalifikacji lub uprawnień zawodowych.*
4. *Pracownicy polityczni stosownie do pełnionych funkcji z wyboru lub zajmowanych stanowisk są uprawnieni do prezentowania stanowiska komitetów i ich organów:*
 - a) *sekretarze komitetów partyjnych z tytułu pełnionej funkcji mają prawo występowania w ramach zasad statutowych i uchwał w imieniu komitetów bądź ich organów wykonawczych,*
 - b) *pracownicy polityczni na stanowiskach niewybieralnych, delegowani przez komitet, jego organ wykonawczy lub przez sekretarza do wypełnienia określonych zadań, są upoważnieni do występowania w ich imieniu.*
5. *Pracownicy polityczni mają prawo w szczególności do:*
 - a) *wyrażania i obrony swych poglądów związanych z działalnością partyjną i przez występowanie z wnioskami do przełożonych i władz partyjnych,*
 - b) *uczestniczenia w posiedzeniach instancji partyjnych i ich organów na zasadach określonych w regulaminach ich pracy,*
 - c) *odmowy wykonania polecenia sprzecznego w sposób oczywisty z prawem i Statutem PZPR oraz niezwłocznego powiadomienia o motywach odmowy przełożonego osoby, która wydała takie polecenie.*
6. *Pracownicy partii mają prawo zrzeszania się w związki zawodowe. Pracownicy polityczni zwłaszcza na funkcjach wybieralnych mogą należeć do związków zawodowych w zakładach pracy, z których byli urlopowani i korzystać tam ze statutowych świadczeń związkowych.*
7. *Organy komitetów partyjnych oraz przełożeni zobowiązani są w szczególności:*
 - a) *zapewnić właściwe warunki pracy, troszczyć się o ogólny rozwój umiejętności i uzdolnień, a także prawidłowy awans pracowników,*
 - b) *organizować systematyczne spotkania kolektywów pracowniczych, zapewnić informację niezbędną w pracy politycznej, wysłuchiwać opinii i wniosków pracowników, ich przedstawicielstw oraz wykorzystywać je w swej działalności,*
 - c) *rzetelnie oceniać pracowników, wnikliwie i życzliwie traktować ich sprawy służbowe i osobiste,*
 - d) *udzielać wszelkiej pomocy, zwłaszcza w przypadkach losowych lub zagrożenia osobistego bezpieczeństwa w toku wykonywania obowiązków służbowych,*
 - e) *zapewnić ustawowe warunki dla działalności Związku Zawodowego Pracowników*

PZPR, konsultować wszystkie projekty dokumentów w sprawach pracowniczych, uzgadniać sprawy socjalno-bytowe oraz związane z opiniowaniem i wyróżnianiem pracowników, a także kwestie sporne związane ze zmianą warunków zatrudnienia i rozwiązaniem stosunku pracy.

V

Zasady wynagradzania

1. Pracownikom partii przysługuje wynagrodzenie zależne od pełnionej funkcji lub stanowiska, posiadanych kwalifikacji, jakości pracy i jej stażu. Poziom wynagrodzenia pracowników partii odpowiada poziomowi wynagrodzeń pracowników administracji państwowej na stanowiskach porównywalnych. Szczegółowe decyzje w sprawach wynagradzania pracowników partii i jego składników podejmuje Sekretariat KC.
2. Pracownicy polityczni pełniący funkcje partyjne z wyboru w komitetach zakładowych (uczelnianych) i instancjach stopnia podstawowego, których wynagrodzenie w poprzednim zakładzie pracy było wyższe, niż przysługujące na etacie partyjnym, otrzymują wynagrodzenie na poziomie średniego z ostatnich 3 miesięcy, pobieranego w zakładzie pracy z uwzględnieniem 1/12 nagrody z zakładowego funduszu nagród oraz w tej samej proporcji innych stałych świadczeń. Podwyższenie lub korekta tego wynagrodzenia następuje jednocześnie z podwyżką wynagrodzeń pracowników partii zaszeregowanych wg „Tabeli” lub w związku z wyborem na nową kadencję, odpowiednio do procentowego wzrostu średniej płacy w zakładzie od czasu ostatniego ustalenia tego wynagrodzenia. Wynagrodzenie to nie może przekraczać wysokości maksymalnego wynagrodzenia miesięcznego I sekretarza komitetu wojewódzkiego PZPR.
3. Wynagrodzenie pracowników partii zaszeregowanych według obowiązującej ich tabeli płac wzrasta w stopniu nie mniejszym, niż poziom wynagrodzenia pracowników urzędów państwowych.
4. Pracownikom partii przysługuje dodatek za wystugę lat w wysokości wynoszącej po 5 latach – 5% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego. Dodatek ten wzrasta o 1% za każdy dalszy rok pracy do osiągnięcia 20% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego. Dodatki za wystugę lat przysługują za okres pracy etatowej w partii, a także w innych społecznych zakładach pracy zgodnie z przepisami obowiązującymi w odniesieniu do pracowników urzędów państwowych.
5. Pracownikom partii przysługują nagrody jubileuszowe w wysokości:
 - po 20 latach pracy 100 % wynagrodzenia miesięcznego
 - po 25 latach pracy 150 % „ ”
 - po 30 latach pracy 200 % „ ”
 - po 35 latach pracy 250 % „ ”
 - po 40 latach pracy 300 % „ ”

Zasady ustalania okresów pracy i innych okresów uprawniających do nagrody jubileuszowej oraz zasady jej obliczania i wypłacania określają powszechnie obowiązujące przepisy.

6. W Komitecie Centralnym i komitetach wojewódzkich tworzy się zakładowy fundusz nagród wynoszący 8,5 % rocznego funduszu płac. Wysokość i zasady przyznawania indywidualnych nagród z tego funduszu określają ogólnie obowiązujące przepisy.
7. Tworzy się dodatkowy fundusz nagród dla pracowników partii w wysokości 3 % planowa-

nego osobowego funduszu płac z przeznaczeniem na nagrody dla pracowników partii za szczególne osiągnięcia w pracy, pozostający w dyspozycji Sekretariatu KC.

8. Pracownikom partii przysługują uprawnienia do świadczeń emerytalnych i rentowych na zasadach określonych w ustawie o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Pracownicy polityczni partii ze względu na szczególny charakter pracy uzyskują prawo do świadczeń emerytalno-rentowych na podstawie art. 64 Ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, jeżeli posiadają co najmniej 25 lat wystługi emerytalnej, w tym 10-letni staż pracy etatowej w PZPR i ukończyli 55 lat życia (kobiety – 50 lat) lub osiągnęli 35 lat wystługi emerytalnej, w tym 10 lat pracy w aparacie partyjnym. Szczegółowe zasady i warunki występowania z wnioskami o przyznanie emerytur i rent pracownikom politycznym określa Sekretariat KC.
9. Pracownikom partii przechodzącym na emerytury lub renty przysługuje jednorazowa odprawa:
 - a) w wysokości dwumiesięcznego wynagrodzenia – po 10 latach pracy,
 - b) w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia – po 15 latach pracy,
 - c) w wysokości sześciomiesięcznego wynagrodzenia – po 20 latach pracy.

Do okresów pracy, za które przysługuje jednorazowa odprawa pieniężna, wlicza się okresy, za które przysługuje dodatek za wystług lat.

10. Pracownicy polityczni wynagradzani według „Tabeli”, którzy przepracowali co najmniej 2,5 roku na etacie partyjnym i przeszli do pracy w innych zakładach, a wynagrodzenie w nowym miejscu pracy jest niższe od otrzymywanego dotychczas, mają prawo do dodatku wyrównawczego do wysokości ostatnio pobieranego wynagrodzenia. Dodatek wyrównawczy przyznawany jest przez właściwy organ partyjny w zależności od stażu pracy etatowej w partii: od 2,5 roku do 5 lat na okres do jednego roku, od 6 do 10 lat na okres do dwóch lat, powyżej 10 lat na okres do 5 lat. Dodatek ten nie przysługuje pracownikom, którzy wypowiedzieli stosunek pracy lub zostali odwołani z funkcji lub stanowisk w partii w trybie dyscyplinarnym, a także tym, z którymi stosunek pracy został rozwiązany ze skutkiem natychmiastowym bez wypowiedzenia. Dodatek nie może być przyznany lub wypłacany karanym partyjnie. W przypadku uchylenia kary partyjnej w trybie odwoławczym dodatek przysługuje na odpowiedni okres, poczynając od daty uchylenia kary.

VI

Przebieg pracy, ocena, szkolenie

1. Etatowa działalność polityczna w partii jest ważnym czynnikiem wychowania i doskonalenia kadr politycznych i państwowych. Zdobyta wiedza, umiejętności i dobre wyniki w pracy w połączeniu z kwalifikacjami zawodowymi oraz predyspozycjami stanowią podstawę do rekomendowania pracowników politycznych – zgodnie z zasadami polityki kadrowej PZPR – na stanowiska samodzielne, kierownicze w różnych dziedzinach.
2. Pracownicy polityczni podlegają corocznym przeglądom kadrowym oraz ocenom okresowym. Pracownicy polityczni na funkcjach z wyboru podlegają okresowemu opiniowaniu przed zakończeniem kadencji, a pracownicy na stanowiskach niewybieralnych – przed zakończeniem okresu urlopowania. Oceny są jawne wobec zainteresowanych i dokonywane są kolektywnie. Oceniani mogą się do nich ustosunkowywać na piśmie. Zasady i tryb dokonywania przeglądów kadrowych i sporządzania ocen okresowych regulują postanowienia wykonawcze do założeń polityki kadrowej PZPR.

3. *W toku przeglądów i ocen kadrowych pracownikom politycznym określana jest perspektywa rozwoju oraz kryteria, jakie powinni spełniać, aby mogli być rekomendowani na bardziej odpowiedzialne stanowiska.*
4. *Pracownicy polityczni uczestniczą w zorganizowanym samokształceniu. Są także kierowani okresowo na kursy krótkoterminowe organizowane przez KC i KW. Nowo przyjęci pracownicy polityczni odbywają praktyki w wytypowanych komitetach, a nie posiadający wyższych studiów politycznych - kierowani są na przeszkolenie do Międzywojewódzkich Szkół Partyjnych.*
5. *Wyróżniający się pracownicy polityczni wykazujący predyspozycje rozwojowe powinni być kierowani w ramach polityki kadrowej na studia wyższe, doktoranckie oraz podyplomowe w uczelniach partyjnych.*
6. *Pracownicy polityczni przewidywani do pracy poza instancjami partyjnymi mogą być objęci programem doskonalenia państwowych kadr kierowniczych.*
7. *Pracownicy polityczni posiadający co najmniej 5-letni staż pracy w partii, którzy przed przejściem na nowe stanowiska pracy w zakładach i instytucjach powinni odnowić posiadane, w uzasadnionych przypadkach zdobyć nowe kwalifikacje na stacjonarnych, podyplomowych studiach, specjalnie ukierunkowanych - w zależności od sytuacji materialnej i rodzinnej - mogą uzyskać na okres studiów stypendium do wysokości pobieranego wynagrodzenia.*

VII

Warunki wystąpienia o nadanie odznaczenia państwowego

1. *Właściwy organ partyjny występuje z wnioskiem o nadanie odznaczenia państwowego pracownikom partii, gdy mają zasługi powszechnie wymagane do przyznania odznaczenia.*
2. *W zasadzie przyjmuje się, że o nadanie Złotego Krzyża Zasługi wnioskuje się, gdy pracownik ma 20-letni staż pracy zawodowej, a Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, gdy ma 30-letni staż pracy zawodowej. Szczegółowe kryteria ustala Sekretariat KC.*
3. *Z wnioskami o nadanie odznaczeń państwowych występuje się również w związku z nabytymi uprawnieniami z tytułu „Kart zawodowych”.*

VIII

Inne postanowienia

1. *Pracownicy polityczni mogą być - za ich zgodą - przeniesieni służbowo do pracy w innych komitetach z rekomendacji właściwych organów partyjnych w porozumieniu z komitetami lub ich organami, a także przeniesieni na inne stanowiska w komitetach, w których są zatrudnieni. Pracownikom politycznym przenoszonym na stanowiska, na których przysługuje niższe wynagrodzenie, może być utrzymane dotychczasowe wynagrodzenie.*
2. *Pracownikom politycznym przenoszonym służbowo do komitetu partyjnego w innej miejscowości przysługuje zwrot kosztów przeniesienia oraz inne świadczenia związane z przeniesieniem na zasadach obowiązujących pracowników urzędów państwowych.*
3. *Pracownikom politycznym, których przeniesiono służbowo do komitetu partyjnego w innej miejscowości, należy zapewnić zakwaterowanie, gdy nie przeprowadzają się z rodziną, lub mieszkanie rodzinne pod warunkiem rozliczenia się z dotychczas zajmowanego mieszkania.*

4. *Pracownikom partii delegowanym służbowo przysługuje zwrot kosztów podróży, zakwaterowania oraz diety na zasadach powszechnie stosowanych.*
5. *Pracownicy polityczni, których pobyt w delegacji służbowej poza miejscowością siedziby macierzystej instancji i stałego miejsca zamieszkania przekracza 12 dni w miesiącu, otrzymują dodatek terenowy. Jego wysokość i zasady wypłacania ustala Sekretariat KC.*
6. *Pracownicy polityczni, mający zgodę na korzystanie przy wyjazdach służbowych z samochodów prywatnych, otrzymują zwrot kosztów ich używania na zasadach powszechnie stosowanych.*
7. *Pracownicy partii korzystają z opieki zdrowotnej placówek powszechnej służby zdrowia oraz z resortowych placówek służby zdrowia, na podstawie odpowiednich porozumień. Przechodzą oni okresowe badania profilaktyczne.*
8. *Pracownicy partii korzystają z powszechnie przysługujących świadczeń socjalnych. Zakres tych świadczeń określa Sekretariat KC.*
9. *Studentom stacjonarnych wyższych szkół partyjnych i studiów podyplomowych w uczelniach partyjnych czas nauki zalicza się do okresu zatrudnienia w aparacie partyjnym. Zasady wypłacania stypendiów słuchaczom szkół partyjnych oraz studiów doktoranckich i podyplomowych ustala Sekretariat KC.*
10. *Pracownikom partii studiującym zaocznie przysługują uprawnienia powszechnie obowiązujące.*
11. *Postanowienia niniejszej pragmatyki dotyczą także pracowników politycznych PZPR objętych ustawami o stanowiskach kierowniczych, gdy ich uprawnienia w tych aktach normatywnych nie zostały określone inaczej.*
12. *Wszystkie sprawy związane z realizacją postanowień niniejszej pragmatyki i dostosowaniem jej zasad do zmieniających się warunków reguluje Sekretariat KC.*

Biuro Polityczne KC PZPR

Warszawa, październik 1983 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, sygn. 403, s. 26-36.

Summary

Dariusz Magier, Marcin Żukowski

The staff of the Polish United Workers' Party according to the selected party and public regulations of 1949, 1972, and 1983

The Polish United Workers' Party was a very hegemonic and mass party in Poland after World War II. First, there were hundreds of thousands of participants, but over the course of the years, it counted as many as millions of members and candidates. Such a serious political project required numerous, disciplined personnel. The highest in the hierarchy were the political full-time employees of the Communist party. The publication presents the Authors' selection of five significant regulations from the period when Poland was under Communist rule. The Authors' aim was to combine them and present them in one coherent publication showing the legal bases of the especially favourable position of the elite in the ruling party in Poland prior to 1989.

Резюме

Дарюш Магер, Марцин Жуковский

Штатные сотрудники Польской Объединенной Рабочей Партии в соответствии**с выбранным партийными и общественными правилами от 1949, 1972 и 1983 гг.**

Польская Соединенная Рабочая Партия была самой гегемонной и массовой партией в Польше после Второй мировой войны. Во-первых, там были сотни тысяч членов, но в течение многих лет, она насчитала целые миллионы членов и кандидатов. Такой серьезный политический проект требует многочисленного, дисциплинированного персонала. Самые высокие в иерархии были политические штатные сотрудники из коммунистической партии. В издании представлен выбор из пяти значимых правил от того периода, когда Польша находилась под коммунистическим правлением. Цель авторов это объединить их и представить их в единую стройную публикацию показывая правовые основы особенно выгодного положения элиты в правящей партии в Польше до 1989 г.

